

BENDRUOMENĖ IR INDIVIDAS DEKALOGO AKIVAIZDOJE

Kai išžiūri į šiandienos žmonių bendruomenes, patiri: neįmanoma jų aiškiai ir tiksliai apibūdinti. Šeima, parapija, socialinis sluoksnis, tauta, valstybė, valstybių bendrija – šie dariniai fundamentalūs, aktyvūs ir veiklūs, tačiau visuose juose yra ir dar kažin kas, kas yra neskaidru, neįteisinta, slapta. Šiuos neįteisintus „išispraudėlius“ aš ir vadinu klanais.

Klanininkai sudaro nedidelę bendruomenės dalį, tačiau jie yra išiskverbę į visas bendruomenes ir komunikuodami sukuria lyg ir visuotinę polikriminalinę organizaciją, tarytum kokią mutantišką bažnyčią.

Jeigu bendruomenė (šeima ir t.t.) skatina savo narį būti „labiau žmogumi“ ugdant sugebėjimus, tai klanas kursto savo narių norą „daugiau turėti“ bet kokia kaina. Ši ideologija plėtoja nusikalstamą veiklą, todėl, suprantama, tinka tik „slaptam vartojimui“. Viešajame gyvenime klanininkai gieda humanišką santarvės ideologiją. Jie kalba bendruomenių vardu, ir mums sunku suprasti, kas iš tikrųjų kalba.

Protauti pradėjusį vaiką mūsų krašte pasitinka Dekalogas: mylėk, nevok, nesakyk netiesos, nežudyk... Anot Algirdo Juliaus Greimo, „tautos religija yra jos ideologija, kurios pagalba bendruomenė mąsto save pačią, žmonių tarpusavio santykius, joje pasireiškiančias prieštaraujančias jėgas – visa tai suabsoliutinama Dievo plane”.

Ir Bažnyčia, ir literatūra žino, ką daryti, kad neteisingumas kaip gyvensenos norma, pareinanti iš tolimos praeities, nebesivyniotų toli į ateitį. Tačiau nežino, kaip tai padaryti.

Jei aš knygoje rašau nemalonią tiesą apie žmones, žmonės tų knygų neskaito. Jei Bažnyčia ragina žmones nenusikalsti, žmonės į ją nebeateina. Arba ateina pademonstruoti santarvės. Jų santarvė bažnyčioje yra santarvė tik Dievo aki-vaizdoje. Išėję iš bažnyčios, jie toliau nuodėmiauja, nusikalsta kits kitam ir vaidijasi. Jie sako: mūsų nuodėmės – nuo Dievo, nes viskas yra nuo Dievo. Šie žodžiai kreipia mūsų akis ne tiek į įvardytus nusikaltėlius, kiek į tą neteisingumą, kuris lyg kokia išsigimusi miško paklotė slūgso visų mūsų gyvensenos gelmėj.

Krikščionių filosofijoje nuodėmės išteisinimo istoriją naujaisiais amžiais pradėjo Mokytojo Eckharto (XV a.) išvedžiojimai. Sebastianas Frankas pabandė piktą darymą legalizuoti: „Kiekviename žmoguje yra Adomas ir Kristus; nuodėmė ir išganymas yra procesai, pakaitomis nuolat vyksta žmogaus sieloje”. Valentinas Weigelis nuodėmę pavadino „save išskleidžiančio Dievo elementu”. Tai kaip dabar nusikaltėlį bausi, jeigu nusikaltimas yra nuo Dievo?

Kaltės už nuodėmes suvertimo Dievui liniją filosofijoje perkirto René Descartes’as. „Netobulybė kaip, sakysime, nuodėmė, negali būti iš Dievo kildinama. Jos priežasties tenka ieškoti žmoguje”. Taip, žinoma, žmogus gimsta laisvas, sprendimus priima laisva valia.

Tačiau nebaudžiamumo siekiantys žmonės ir iš šios padėties išsisuka, sofistiškai išvedžiodami: „Kad ir kasdien vagis tave apvagina, atleisk jam, nes amžinybėj nebus nei vagių, nei apvogtųjų.”

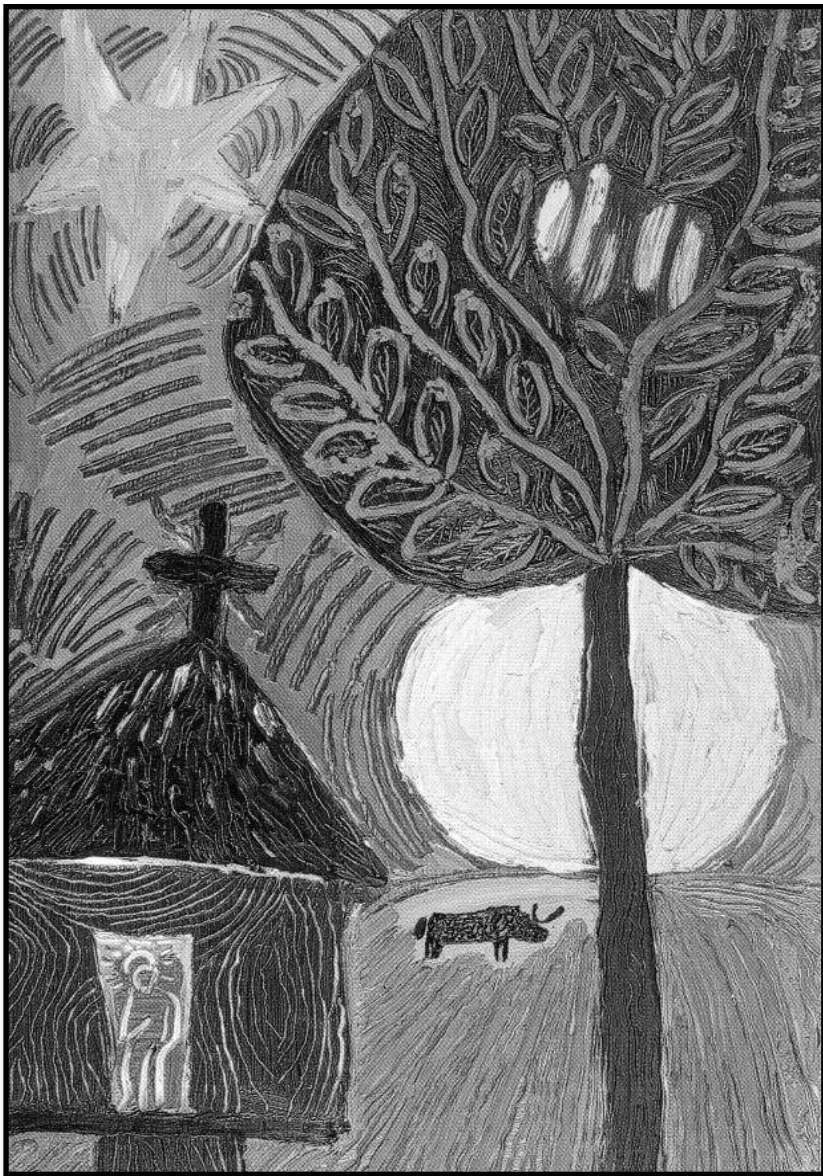
Kad ir kaip būtų, žmonės neišgyvena po vieną. Pavyzdžiui, žmonių susigrūdimas į miestą yra vienijimosi aktas. Tačiau kaip tik šis vienijimasis labai padidina žmogaus susirūpinimą savo atskirumu. Kai aplink knibžda gausybė žmonių, individas deda vis daugiau jėgų, kad išsaugotų vienišumą, kaip brangiausią vertybę, susiejančią jį su Dievu.

Ši sąsaja su Dievu niekada nenutrūks.

Ir literatūra, ir Bažnyčia, kalbėdama savo atskirumu susirūpinusiam žmogui, gali pozityviai veikti jo sąmonę.

Petras Dirgėla

Iš knygos „Tikėti ir rašyti”, 2002.

Leonardas Gutauskas. Kopyltėlė su mėnuliu, 1959, medis, aliejus.

TYLA

kapų tyloj ir angelo šešėly
nuošus medžiams rudenio dugne
kur žydi paskutinės metų gėlės
ir sveikina ateinantį tave

šviesa nušvietus vakaro bažnyčią
netyčia krenta tau ant liūdno veido
ir atsimušus tyliai išsisklaido
ir su tavim į naują rytą eina
ir niekada nepasilieka ščia

Aidas Marčėnas

Kitame numeryje:

- P. Dumšienė apie Marijampolės Marijonų gimnaziją.
- Partizanų motinos.
- Moterų išeivių poezija.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Petras Dirgėla. Bendruomenė, individas ir Dekalogas.
- 2-as psl. Danutė Bindokienė. Toks buvo Bronius Kviklys.
- 3-as psl. Kol geltoni lapai sklendo...
- 4-as psl. Romualdas Kriaučiūnas. Ateities draugai iš praeities.
- 5-as psl. Gražina Mareckaitė. Kur dingo deimantinė lyra?
- 6-as psl. Pranas Visvydas. Ilgokai stalčiuje tūnojęs traktatas.
- 7-as psl. Virginija Paplauskienė. Kalbanti iš dvasios į dvasią.
- 8-as psl. Morta Zdanavičiūtė. Knyga apie Vytautą Didįjį Čikagoje.

Toks buvo Bronius Kviklys

DANUTĖ BINDOKIENĖ

Prieš gerą šimtmetį didysis mūsų Tautos žadintojas dr. Vincas Kudirka perspėjo jaunimą (ir tuo pačiu kiekvieną tautietį), kaip svarbu savo jėgas, laiką ir talentus panaudoti darbui, kuris prisidėtų prie didžiųjų žmonijos idealų puoselėjimo. Šio perspėjimo paklausiusiam autorius pažada: „jog menkas ir silpnas net milžinu stosi“, o besivaikančių gyvenimo patogumų, to „trupinio aukso, gardaus valgio šaukšto“, laukia išnykimas: jam skirta nueiti į kapą „be likusio ženklų, kad žmogumi buvęs“.

Deja, neretai atsitinka, kad ir palikusieji labai ryškius savo gyvenimo ženklus ilgainiui tarytum pamirštami arba tik retsykliais prisimenami. Vienas tokių asmenų, vertų dažno ir šviesaus atminimo, yra žurnalistas, visuomenininkas Bronius Kviklys. Nors Viešpats jį pas save pasišaukė prieš dvidešimt metų, tačiau, sekant jo paliktus ženklus, nesunku suprasti, kokio nepaprasto darbo, pasišventimo ir nepalaužiamo nusistatymo buvo šis asmuo.

Bronių Kviklį teko artimiau pažinti „Draugo“ redakcijoje, kur jis dirbo nuo 1968 m. Vyr. redaktoriaus kun. Prano Garšvos, MIC pakviesta (1972 m.) vasaros atostogų metu pavaduoti kai kuriuos redaktorius, atsidūriau labai įdomiame redakcijos kolektyve. Tuo metu ten darbavosi poetas Kazys Bradūnas, rašytojai Česlovas Grincevičius, Aloyzas Baronas, prel. Juozas Prunskis ir, žinoma, Bronius Kviklys. Nors pastarąjį pažinojau iš jo visuomeninės veiklos ir nuolatinių straipsnių (ypač vedamųjų) „Drauge“ bei kitoje užsienio lietuvių periodikoje, bet džiaugiausi proga bent kelis mėnesius kartu redakcijoje padirbėti, artimiau pažinti jį ir kaip redaktorių, ir kaip žmogų.

B. Kviklio lobynas

Bronius Kviklys buvo paprastas, tiesiog „kasdieniškas“ žmogus: tiesiakalbis, dalykiškas, visuomet užsiėmęs, bet taip pat atrandantis laiko padėti, patarti, pajuokauti. Sužinojęs apie mano nepaprastą domėjimąsi knygomis ir norą kiek galima artimiau pažinti buvusį nepriklausomos Lietuvos gyvenimą, ne tik papasakodavo įdomių smulkmenų iš to gyvenimo užkulisių, bet ir paskolindavo knygų bei kitos spaudos, kad pati galėčiau pagilinti savo žinias. Kartą pakvietė užvažiuoti pas jį į namus ir pamatyti jo sukauptus archyvinius rinkinius. Tam pasisvečiavimui laiko ilgokai vis neatsirasdavo, nes tuo metu „Draugas“ buvo dienraštis tikrąja to žodžio prasme: leidžiamas visas septynias dienas per savaitę. Kai pagaliau pasitaikė proga ir apsilankiau Broniaus bei

Bronės Kviklių namuose – tiesiog apstulbau: tai, kas juose buvo sukaupta, galėjo varžytis su bet kuriuo archyvu ar net muziejumi.

Buvo nuostabu, kaip Kviklių šeima, auginanti trys dukras (Rūtą, Ramunę ir Danguolę), galėjo normaliai gyventi, kai visas rūšys ir kone kiekviena atliekama gyvenamojo ploto pėda buvo verste užversta senosios spaudos (net iš spaudos draudimo laikų) rinkiniais, retomis knygomis, nuotraukomis, pašto ženklų ir monetų (Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos ir nepriklausomos Lietuvos) rinkiniais, medaliais, archyviniais dokumentais, žymių žmonių autografais, daugybe medžiagos iš ankstesniųjų lietuvių emigrantų veiklos... Kas gi būtų galėjęs ir apsaityti, ir galbūt išvardyti visus tuos mūsų tautos kultūros lobius, sukauptus kukliame Kviklių namelyje! Tačiau Bronius Kviklys žinojo viską: kur kas yra, kaip tas eksponatas pas jį pateko, kokia jo istorija... Su pasididžiavimu ir pasitenkinimu jis iš lentynų traukė vis naują rinkinį, aiškino, pasakojo, o veidas spindėjo džiaugsmu.

Nuslūgus pirmajam nustebimui, mane ėmė graužti nerimas: juk visi šie rinkiniai, su tokia meile bei kruopštumu išlasioti iš senelių palėpių, amžinybėn iškeliavusių palikimo, gal net atmatų dėžių arba pirkti, skiriant dalį iš kuklios redaktoriaus algos, iš esmės nebuvo saugūs nuo gaisro, staugaus potvynio rūsyje ar kitokių nelaimių. Bronius Kviklys apie tai tarytum negalvojo – jo didžiausias troškimas buvo sukaupti kiek galima daugiau saugotinos medžiagos ir grąžinti Lietuvai, kai ji pagaliau nusikratys svetimųjų okupacijos. Kad Lietuva bus laisva, Bronius tvirtai tikėjo ir, tos dienos belaukdamas, darbavosi savo Tėvynės labui, ruošdamas draudžiamosios spaudos, išėivijos lietuvių dokumentikos, sovietų siautėjimo okupacijos metais – Lietuvos genocido – bei kitas parodas ne tik Čikagoje, bet ir kituose JAV lietuvių telkiniuose.

Cenzūra

Tai nebuvo vienintelis apsilankymas Broniaus Kviklio archyve. Ilgainiui ne vien iš archyvo eksponatų, bet ir jų savininko pasakojimų galėjau susidaryti tikslesnį Nepriklausomos Lietuvos gyvenimo vaizdą. Man buvo ypač nuostabu, kad ne visuomet tas vaizdas atrodė labai teigiamas. Anksatyvoje vaikystėje palikusi savo gimtąją šalį, daugiausia apie Lietuvą sužinojau, lankydamą šeštadieninę lituanistinę mokyklą Čikagoje arba skaitydama knygas. Mūsų tėvų, mokytojų ir jaunimo organizacijų tikslas buvo nušviesti Tėvynę pačiomis gražiausiomis varsomis, išmokyti ją mylėti, gerbti, kalbėti lietuviškai. Prisimenu, kaip krūptelėjau, B. Kvikliui atskleidus kai kuriuos nepriklausomos Lietuvos laikraščius ir jų puslapiuose pamačiusi juodai užteptas eilutes ar net ištisus paragrafus. „Iš kur tos dėmės, ar čia sugedusių spausdinimo staklių kaltė?“ – paklausiau. O jis tik nusišypsojo: „Matai, tai cenzūros ženklai. Kai cenzorius skaitė paruoštus spausdinimui puslapius, jau buvo per vėlu pakeisti, tad beliko užtušuoti...“ Tačiau Bronius, net ir paminėdamas kai kurias buvusias neigiamybes, visuomet stipriai pabrėždavo savo meilę gimtajai šaliai. Jis, kaip ir daugelis mūsų tautiečių Amerikoje, neabejojo, kad Lietuvai nušvis laisvės rytas, tik vargiai vyresniesiems teks laimė tos laisvės sulaukti. Broniui Kvikliui visgi buvo lemta sulaukti Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo!

1976 m. „Draugo“ parodos atidarymo metu. Kun. P. Garšva, Stasys Pieža ir B. Kviklys.

Jono Kuprio nuotr.

Spaudos darbai

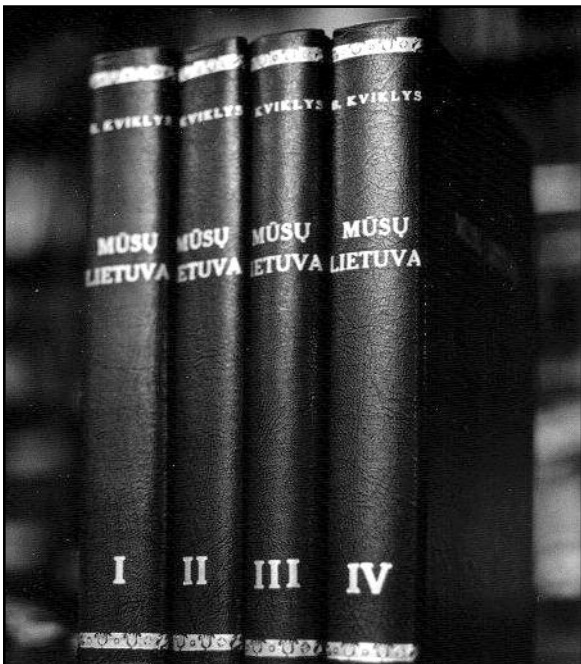
Bronius Kviklys buvo neišsenkantis žinių, faktų apie Lietuvą šaltinis. Neseniai (1964–1968 m.) jis buvo išleidęs keturių tomų leidinį „Mūsų Lietuva“ (Lietuvių Enciklopedijos leidinys) apie įvairias Lietuvos vietas – kiekvienas tomas daugiau nei 700–800 puslapių, su gausybe nuotraukų, žemėlapių, graviūrų ir kitų iliustracijų. Tik pačiame pirmame tome autorius trumpai atsiprašo skaitytojų už galimus netikslumus ir prisipažįsta, kad „veikalą rašiau, būdamas toli nuo gimtosios žemės ir tai tik vakarais, grįžęs namo po sunkaus fizinio darbo“. Pačioje įvado pabaigoje nusako ir to pasišventimo, ruošiant „Mūsų Lietuvą“ keturtomį, tikslą: „Jeigu lietuvis, skaitydamas ML puslapius, ras vieną kitą, jam artimą aprašymą ir tuo būdu galės bent vakarais ar savaitgaliais pakeiliuti po savo gimtąją žemę, jeigu šie aprašymai sužadins jam didesnę norą gyventi savo senajai Tėvynei, ir kovoti dėl jos laisvės, tai Leidėjui, bendradarbiams ir autoriui bus didžiausias atlyginimas.“

„Mūsų Lietuva“ toli gražu nebuvo vienintelis Broniaus Kviklio leidinys. Jis į spaudos dirvonų purenimo darbą įsijungė, dar gyvendamas Tėvyneje. Pradėjęs rašinėti (vėliau ir redaguoti) į moksleivių skautų laikraštėlius, ilgainiui buvo ir kitos periodikos redakcijos kolektyvo narys arba redaktorius tiek Lietuvoje, tiek gyvendamas pabėgėlių stovykloje Vokietijoje, tiek ir atvykęs į JAV (nuo 1950 m.). Jis bendradarbiavo kone visoje lietuviškoje išėivijos spaudoje, savo straipsniais daug prisidėjo prie Lietuvių Enciklopedijos paruošimo; išleido keletą knygų, rašė ne tik savo pavarde, bet ir slapyvardžiais. Būdamas skautas nuo pat moksleivio dienų, ypač daug rašė skautiškoje spaudoje, redagavo „Mūsų Vytį“, „Ad Meliorem!“ ir kt.; paruošė leidinį „Akademine Skautija“ (1954 m.).

Pensininko „poilsis“

Kai 1980 m. Bronius Kviklys pagaliau užbaigė darbą „Draugo“ redakcijoje, jo laukė dar vienas milžiniškas užmojis – „Lietuvos bažnyčių“ šešių tomų veikalo užbaigimas. Kodėl B. Kviklys, sulaukęs pensinio amžiaus (g. 1913 m.), užuot skyręs daugiau laiko savo šeimai ir sau, įklimpo į šį darbą? Pirmojo „Lietuvos bažnyčių“ tomo įvade jis taip paaiškina: „Vienas pagrindinių šios knygos tikslų yra uždokumentuoti ir palikti ateities kartoms galimai tikresnį ir neiškreiptą mūsų bažnyčių ir kitų religinių pastatų vaizdą, kad ateities lietuvių kartos matytų, kiek daug meniškų religinių ir architektūrinių vertybių Lietuvos žmonės amžiu

Nukelta į 6 psl.

„Mūsų Lietuvos“ tomai.

KOL GELTONI LAPAI SKLANDO...

KOTRYNA GRIGAITYTĖ ATEINA JOS

Ateina jos, atskubina,
Visu būriu ateina
Aukšinės dienos rudenio
Ir gūdžios vėjų dainos.

Ateina jos smuikuodamos
Ir basos per rugienas,
Dar vasarą sapnuodamos,
Rugsėjo šiltos dienos.

Keliaukite, keliaukite
Sapnuose ir be ryžto,
Šalna prie girios laukia jūs –
Prižers į plaukus rubinų,
Gintaro, ametistų.

VLADAS BRAZIŪNAS ŠERMUKŠNIAI

Svirbeliai siūbuojančius rudenio sostuos
už ką atnašaujat šermukšnių taures
tą geležį ugnį kuri išvaduos mus
ar rauzganą peleną – virsim juo mes?

skirsimės kirsimės būsim palaiminti
baime ir nuotoliu atpirkimu?
dekit šermukšnių kruvinos kaimenės
prie amžinųjų mūsų namų

šviesa į kurią ir užgesus mūs žodžiams
karaliai akli klydinėdami ves
prilenks ir mane prie arimų besodžių
kaip rauzgano rudenio šaltas erdves

LEONARDAS GUTAUSKAS

* * *

Negražinamai dega rugsėjis,
Išsidažęs šermukšnio krauju.
Tartum sakalas, mirtį pasėjęs,
Jo šešėlį ražienom veju.
Kam negrižtamai diemedžiais dega
Egiptietiška gervės akis,
Kam nukrito ant žemės netekus
Savo vasaros šiaurės naktis?
Negražinamai, vaike, pražuvo
Tai, kas augo širdies tyloje,
Kas nematomas tolsta po šūvio,
Kas lyg blyksnis gyvatės liežuvio
Nusirangė žvaigždynų laja.

VAIDOTAS DAUNYS RUDUO

Ir todėl aš be garso žinau,
Ką pasėja ruduo. Tavo lūpose,
Tavo lūpose aš gyvenau,
Troškulys aš buvau tavo lūpose.

Varpeliai davatkyne.

A. Ruseckaitės nuotr.

Šitas vėjas dar piešia mane,
Vis dar piešia žiūrėjimą tavo,
Aš be garso žinau, nežinia –
Ji žiūrėjime tavo juodavo.

Rudeninė ugnis, vėluma,
Vienuma, tu dainuoji man vėlumą,
Mano lūpas tu užpūsdama
Kokią vėlei pažadini vėlę man?

Vėjo linija saulės žymėj,
Medžio pėdsake linija vėjo,
Ji nutrūksta akių gelmėj,
Kurioje niekada nežydėjo.

VLADAS ŠIMKUS

* * *

Už lango braška rudenio malūnai.
Tokie šlapi ir dideli sparnai!
Naktis ateina, pagilėja liūnai.
Tai ko iš dugno skambinat, varpai?

Mergaičių suknios buvo baltos baltos –
... koncertas
... parke
... pusę devynių. –
Tai ko jūs šiandakt, vėjui pasibeldus,
dainuojat man ir tūkstančiams žmonių?

Mirtingi mes, nepasiprašę gimstam
darbams ir meilei, ašaroms, pušims,
o varpas grimzta vis gilyn ir grimzta,
ir iš nakties jo niekas neišims.

Ir tu, veidroduku prie jūros žaidus,
tiktai todėl šią naktį sugrįžai,
kad negražinama esi kaip žaibas.
Per daug buvau laimingas?
Per mažai?

Dainuoja dulkino miestelio fėjos.
Tiek metų man dainuoja! Ir visiems.
Ruduo. Sparnai. Gyvenimas ar vėjas?
– – nežinau. Vis vien.

Aidėkite iš vandenų, aidėkit,
varpai,
šlamėkit, suknios ir kapai.
Žinau, ne taip gyvent reikėjo, dieve!
Bet pasakyk, šėtone – kaip kitaip?

JUDITA VAIČIŪNAITĖ DAR SUNEŠTI PELARGONIJAS

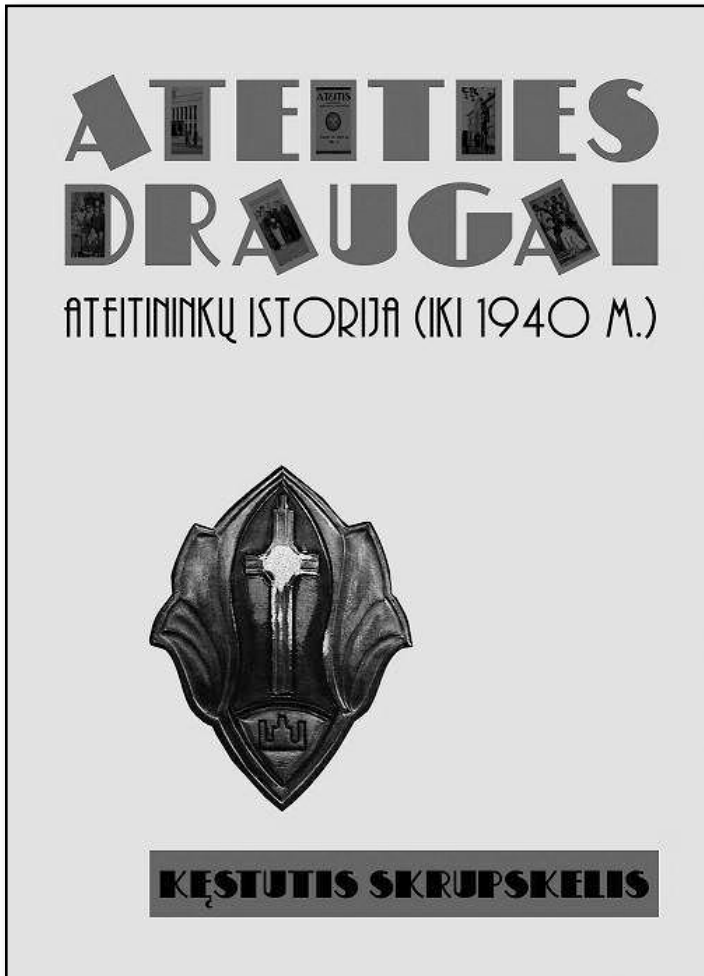
Dar sunešti pelargonijas
į koridorių prie lango,
dar adyti juodas kojines,
kol geltoni lapai sklando,

lyg šedevrą be klastotės
rytą spinduliu nuskaidrinti –
dar pro ašaras šypsotis
prieš apvalų dulsvą veidrodį,

dar kasdien gilyn – į žiemą,
į vienatvės buto žiotis,
dar tą profilį kaip gemą
prie širdies slapčia nešiotis...

Ateities draugai iš praeities

ROMUALDAS KRIAUČIŪNAS

Kęstutis Skrupskelis. *Ateities draugai – ateitininkų istorija (iki 1940 m.)*. Naujasis židyns – Aidai, Lietuvių katalikų mokslo akademija. Vilnius, 2010. Kietais viršeliais, 798 puslapių. Kaina nepažymėta.

Ši turiniu stambi ir svoriu sunki (apie du kilogramus) knyga į skaitytojų rankas pateko prieškongresinėje ateitininkų stovykloje Berčiunuose. Žinojau, kad knyga yra rašoma ir kad numatyta ją išleisti IX Ateitininkų kongresui Vilniuje, bet niekada nesitikėjau, kad taip ir įvyks. Stebuklu to nevadinčiau, bet knygų leidybos istorijoje tai tikrai retas įvykis. Dar įdomiau, kad stovykloje nusipirkus knygą (už 45 litus), ją man užrašė ten pat stovyklaujantis autorius. Tą patį vakarą perskaičiau *Pratarmę*, kurioje autorius knygą apibendrina ir skaitytojas žino, ko tikėtis iš šios knygos.

Pirmiausia autorius pastebi, kad ateitininkų istorija yra integrali lietuvių tautos ir Lietuvos valstybės kūrimosi istorijos dalis. 1910 m. įsteigus ateitininkų organizaciją, katalikų pasauliečių vaidmuo vis didėjo ir bažnyčios, ir Lietuvos gyvenime. „Šimtmečio pradžioje katalikų vardu kalbėjo vien dvasininkai, nes išsilavinusių tikinčiųjų pasauliečių kaip ir nebuvo. Tačiau trečio dešimtmečio pradžioje, šalia Dovydaičio atsistojus Šalkauskiui, Eretui, Pakštui, iniciatyva perėjo į pasauliečių rankas. O ketvirto dešimtmečio pabaigoje akivaizdi pasauliečių persvara, gyveniman išeiinant naujai, daug žadančiai kartai. Katalikišku požiūriu, ateitininkų didžiausias nuopelnas ar tik nebus kūrimas tikinčiųjų bendruomenės vietoj senosios aristokratinės, klerikalinės mūsų Bažnyčios?“ – *Pratarmėje* klausia knygos autorius. Kitoje vietoje autorius teigia, kad ateitininkai nebuvo Lietuvos šventieji ir kad jų istorija neturėtų tapti kolektyviniu šventųjų gyvenimu.

Autorius sugėbėjo prieiti prie pirmųjų šaltinių, nors nepanaudotos medžiagos, jo žodžiais, liko daug. Jo naujai sutelkta medžiaga išvirtinusi ateitininkų istorijos nesugriovė. „Tačiau tikiuosi, kad manoje istorijoje randasi ir šio to naujo, būtent gyvenusių žmonių ir konkretesnio bei išsamesnio anų laikų vaizdo“ (17 psl.). Savo laiku

man teko skaityti Ilonos Bučinskytės, Juozo Ereto, Stasio Barzduko, Juozo Girniaus, Stasio Ylos, Tatjanos Maceinienės, Antano Masionio ir Vincento Rastenio knygas, minimas autoriaus naudotuose šaltiniuose. Dauguma jų aprašė specifinius asmenis ir tik užuominose kalbėjo apie tuo metu vykusius kitus įvykius. Kęstutis Skrupskelis savo knygoje daug kalba apie įvykių mozaiką, tarsi istorijos audeklą, kur specifiniai asmenys vaidino savo vaidmenį ir paliko savo antspaudą.

Sprendžiant pagal asmenvardžių rodyklėje nurodytus puslapius, trys pagrindiniai ateitininkų istorijos statytojai buvo Stasys Šalkauskis (su nuorodomis į 152 puslapius), Pranas Dovydaitis (105 nuorodos) ir Mykolas Krupavičius (72). Toliau, pagal nuorodų skaičių,ėjo Juozas Girnius (70), Juozas Eretas (643), Kazys Pakštas (54) ir Antanas Smetona (54). Pastarasis tiek daug kartų minėtas ne dėl to, kad buvo ateitininkų prieteliu, bet kad jis jiems trukdė veikti ir juos persekiojo.

Visa knyga suskirstyta į 22 skyrius. Paskutiniojoje dalyje pateikiami reikšmingesni Ateitininkų federacijos istorijos įvykiai iki 1942 m. Neįmanoma glaustai aptarti knygos turinio, tačiau iš skyrių pavadinimų galima susidaryti bendrą knygos turinio vaizdą. Štai kai kurių skyrių

pavadinimai: *Jaunoji Lietuva, Rerum Novarum, Draugai ateitininkai, Mūsų Dovydas, Po antrojo Žalgirio, Revoliucija – Krupavičius – Krikščionys demokratai, Moksleiviai telkiasi, Pasaulėžiūrinės kovos, Auklėtojai: Šalkauskis, Eretas, Pakštas, Sendraugiai ir pinigai, Korporcijos, Modernieji šokiai, Politikos verpetuose, Nepiktinkit mažutėlių, Policijos pastangos, Konspiracinės priemonės – Varniai – Teismai, Naujasis Draugijų įstatymas, Jaunieji katalikai ir Neįvykęs kongresas*.

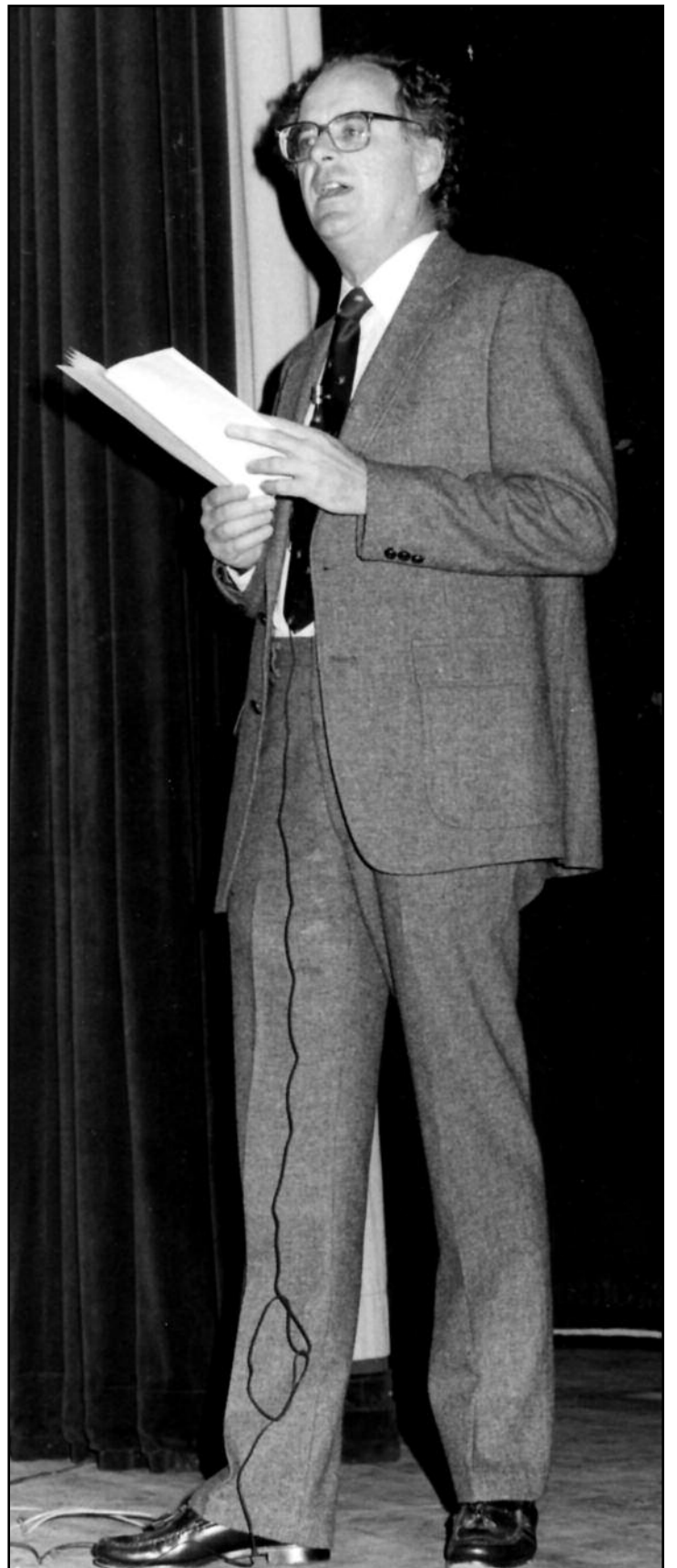
Pirmojoje knygos pusėje kai kur man reikėjo prisiminti, kad aprašomi ne tik įvykiai ir idėjos, bet neretai ir pats autorius įsitraukė į debatus, ypač į filosofinius. Iš dalies tai aprašomą istoriją atgaivina, bet kartais, neatidžiai skaitydamas, skaitytojas gali susipainioti. Antroje knygos pusėje mažiau autoriaus asmeninių pastabų, o daugiau istorinių, gerai dokumentuotų įvykių aprašymo. Man asmeniškai ypač įdomu buvo moksleivių ateitininkų uždraudimas. Iki šiol apie tai buvau skaitęs tik Antano Masionio knygoje „Ateitininkų dvasia nepalūžo“. Ši knyga rėmėsi paliestųjų atsiminimais. Kituose istoriniuose leidiniuose apie moksleivių ateitininkų veiklos uždraudimą irgi buvo kalbama, bet gana trumpai. K. Skrupskelis šiems įvykiams paskiria keletą knygos skyrių. Niekas negalės jam priekaištauti, kad čia tik jo prasimanymai, nes surinkta medžiaga gerai dokumentuota ir gana objektyviai pristatyta.

Knyga iliustruota nuotraukomis, daugiausia veikėjų portretais ir įvairių leidinių viršelių bei dokumentų faksimilėmis. Gaila, kad tos viršelių nuotraukos yra taip sumažintos, kad neįmanoma išskaityti, kas ten rašoma, išskyrus tik leidinio pavadinimą. Panaši pas-

taba tinka ir pačios knygos viršeliui. Ten šešiose knygos pavadinimo raidėse yra išpaustos šešios tikrai mikroskopiškos nuotraukos, iš pirmo žvilgsnio net nepastebimos. Ant viršelio esantis ateitininkų ženkliukas atrodo labai pavargęs. Ar čia kokia ateitininkijos šimto metų simbolika?

Knygos redaktorius – Petras Kimbrys, ikonografė – Rūta Chlomauskaitė, dailininkė – Dainė Galininė, maketuotoja – Violeta Boskaitė.

Šias pastabas noriu baigti grįžimu į Berčiūnus. Ten knygos autorius stovyklautojams įdomiai kalbėjo apie ką tik išleistą knygą, kiek daugiau stabtelėdamas prie Prano Dovydaičio charakterizacijos. Petrui Klimui kartą papriekaištavus, kodėl jis neduoda išskalbti jau per daug įjuodusių marškinių, Pranas Dovydaitis atsakė: „Puodą reikia šveisti iš vidaus“. Šis atkirtis stovyklautojams labai patiko ir per likusį stovyklavimo laiką buvo dažnai kartojamas. Jame teisybės būta. Per šimtą metų tą puodą darbštieji ateitininkai šveitė ir iš vidaus, ir iš išorės. Visos jų pastangos gražiai sudėtos ir aprašytos Kęstučio Skrupskelio knygoje. Ją beskaitant pavargo mano rankos, bet atgijo ryžtas ir viltis. □

Knygos autorius K. Skrupskelis.

Jono Kuprio nuotr.

Kur dingo deimantinė lyra?

GRAŽINA MARECKAITĖ

Šiame rašinyje papasakota istorija apie Adomo Mickevičiaus lyrą ir kitas poeto relikvijas – tai painus vos ne detektyvinis siužetas, kurio išaiškinimui verta būtų pasitelkti politinių kriminalų rašytoja... Ši istorija galėjo būti degtukas prie seniai užgesusio lietuvių ir lenkų ginčo dėl poeto literatūrinės priklausomybės... Tai iliuzija, kad Adomo Mickevičiaus palikuonių deklaruotas daiktiskasis poeto palikimas galėjo iš naujo atgai-vinti jo paveikslą, aktualizuoti daugelį jo biografi-jos momentų...

Deja, viskas būtųjame laike... Ši istorija ne-bent dar galėtų praturtinti dramaturgo Mariaus Ivaškevičiaus ir režisieriaus Rimo Tumino spek-taklį „Mistras“, šiais metais sukurta Vilniaus Mažajame teatre, nes pirmoji spektaklio apie Adomą Mickevičių dalis (nežinia, kaip bus su antrąja) paliko gana blankų įspūdį. Neaišku, koks iš tiesų šio karikatūriškai – parodijinio spektaklio žanras, kokia jo prasmė, kūrėjų pozi-cija, o daugiausiai mįslių užminė poeto asmeny-bės interpretavimas.

Beveidis R. Tumino spektaklio herojus stai-ga ima žerti patriotinius mesijo monologus, prievartaujamas mistiko – fanatiko Tovianskio („laukinės Lietuvos“ dvasios reiškėjo) su vyžo-tais „etnografiniais“ lietuviais fone, o pastaty-mo visuma demonstruoja „postmodernaus“ teatro gebėjimą būti gyvenimo ir savo paties pa-rodija. Ar tai liudija „postmodernių“ kūrėjų mąstymo pranašumą, ar tik intelektualinį ir emociinį XXI a. menininko neįgalumą?

Taigi, prisitaikydama prie naujoviškos teat-ro kalbos, trečiajai spektaklio „Mistras“ daliai galėčiau pasiūlyti detektyvinį – kegebistinį siu-žetą, kuriame dalyvauja ne egzaltuoti sukarika-tūrinti personažai, XIX a. Paryžiaus intelektua-lai – naivuoliai, menininkai – šarlatanai (Šope-nas, Balzakas, Žorž Sand ir t.t.), o tikras Adomo Mickevičiaus kūnas ir kraujas, jo realus pali-kuonis, susidūręs su Vakarų žmogui neįsivaiz-duojama sovietine tvarka, su cementine „homo sovieticus“ sąmone, su apgailėtinomis LTSR vei-kėjų figūromis, tampomomis už virvučių nema-tomų dirigentų iš buvusios SSRS kultūros mi-nistrės Furcevos ar Lubiankos kabinetų. Liki-mo pokštas, kad į šį siužetą įpainiotas net pats Juozas Miltinis!..

Siužetas dėkingas kiekvienam scenos žan-rui – ir šaržui, ir karikatūrai, ir absurdo teatrui (gal net tragedijai). Spektaklio veiksmas (1959 m.) turėtų rutuliotis tarp Paryžiaus, kur tuo metu jau nebesklandė mistiška Mickevičiaus dvasia, bet gyveno jo reali šeima, ir sovietinės Lie-tuvos, kurioje vyžotieji lietuviai iš spektaklio „Mistras“ jau seniai buvo apsipratę LTSR kege-bistiniame „rojuje“. Taigi ...

Vartydama oficialų buvusio Lietuvos valstybi-nio literatūros ir meno archyvo dokumentų sąva-dą, radau Adomo Mickevičiaus proanūkio J. Go-reckio laišką, adresuotą Lietuvos TSR rašytojų są-jungai „dėl Ad. Mickevičiaus palikimo perdavi-mo“. Laiškas rašytas Paryžiuje 1959 m. spalio 2 d.

„Rašau jums šias kelias eilutes, norėdamas pranešti, kad mano kolega ponas Miltinis netru-kus atvyks į Vilnių pasiteirauti, ar Lietuva būtų suinteresuota mano prosenelio Adomo Mickevi-čiaus suvenyrais – biblioteka (apie 400 knygų, ku-rių tarpe yra labai vertingų), ampiro stiliaus bal-dai (darbo stalas – sekreteras, komoda, foteliai, kė-dė), jo lova, 4 šimtmečių monetų šeimos kolekcija, laiškai, kurių paskutinis iš Konstantinopolio, šei-mos paveikslai, deimantinė lyra, kurią Puškinas padovanojo Adomui Mickevičiui Maskvoje, šeimos brangenybės, jo auksinis laikrodys, dvi jo rašali-nės, stalo sidabras ir t. t. Ponas Miltinis turi sąrašą. Aš turiu du sūnus ir nenoriu šitokio turto da-

linti. Pagalvojau apie Lietuvą, jeigu jus tai domi-na, prašau man pranešti, priešingu atveju – niekas negalės paskui man daryti priekaištų – aš pasielg-siu kitaip.

Laukiu jūsų atsakymo ir prašau, pasitarus su kompetentingomis įstaigomis, duoti man galutinį atsakymą ir, žinoma, kaip tik bus galima, greičiau. Prašau priimti, ponas Pirmininke, mano kuo nuo-širdžiausią pagarbą.

J. Gorecki

15 Rue L.Philippe, Neuilly, Seine, France

Esu žurnalistas, Prancūzijos pilietis, mano se-nelė Marija buvo vyriausioji Adomo duktė. Du ma-no seneliai – Ad. Mickevičius ir A. Goreckis dainavo apie Lietuvą ir išgarsino jos vardą visame pasaulyje. Mano tėvas, kaip ir aš, buvo vienturtis sūnus.

Adomas Mickevičius.

Prie laiško surašyti LLM archyvo paaiškini-mai:

J. Goreckio laišką (originalą), rašytą 1959 spalio 2 d. dėl poeto Adomo Mickevičiaus palikimo perdavimo Lietuvos rašytojų sąjungai, šios orga-nizacijos valdybos sekretorius A. Bieliauskas 1959 m. spalio 30 d. raštu nusiuntė LKP(b)CK.

Laiško autorius, nesulaukęs atsakymo, 1959 m. lapkričio 28 d. laišku pakartotinai kreipėsi į Rašytojų sąjungą, pabrėždamas, kad dėl minėto palikimo yra nemažai pasiūlymų, tačiau juos vi-sus atmetęs, norėdamas, kad A. Mickevičiaus pali-kimas atitektų Lietuvai.

1959 m. gruodžio 31 d. Rašytojų sąjungos val-dybos pirmininkas E. Mieželaitis laišku J. Gorec-kiui pranešė, kad apie jo pasiūlymą yra painfor-muotos atitinkamos įstaigos.

Štai valdiškas, nemandagiai lakoniškas 1959 gruodžio 31 d. Lietuvos TSR Rašytojų sąjungos valdybos pirmininko E. Mieželaičio laiškas Adomo Mickevičiaus proanūkiui (be elementarių padėkos ir mandagumo žodžių, be krislo asmeninio santy-

kio, be atsiprašymo dėl uždelsto atsakymo ir t. t.)

Didžiai gerbiamas pone!

Atsakydamas į Tamstos laiškus dėl Adomo Mic-kevičiaus palikimo, pranešame, kad su jų turiniu mes supažindinome įstaigas, kurios tokius klausi-mus kompetentingos ir turi spręsti.

Tuo mes laikome savo funkcijas šiuo klausi-mu atlikę.

E. Mieželaitis

LTSR rašytojų sąjungos valdybos pirmininkas

Kaip rašoma dokumentų sąvade, „po to susi-rašinėjimas tuo klausimu nutrūko. Daugiau žinių apie Ad. Mickevičiaus palikimą kol kas surasti ne-pavyko“.

Kol kas... Skaitydama pusės šimtmečio senu-mo poeto proanūkio laišką, sunkiai tikėjau savo akimis. Adomas Mickevičius, lenkų tautos prana-šas, palaidotas Krokuvos Vavelyje šalia karalių (nors gyvas būdamas poetas niekados nesi-lankė nei Varšuvoje, nei Krokuvoje) savo pro-anūkio valia turėtų sugrįžti į Lietuvą su ne-įkainojamu jo paveldu, su laiškais, knygomis, su visais turtais ir netgi su deimantine lyra? Nejaugi taip galėjo būti?

LKP(b) CK archyve (tada jis dar buvo at-vertas) naiviai ieškojau susirašinėjimo pėdsa-kų 1959 m. spalio mėn. aplankuose, bet jokio Rašytojų sąjungos rašto ar A. Bieliausko per-siųsto J. Goreckio laiško, žinoma, neradau. Aiš-ku, kad viskas buvo kitaip, kad šis sovietinę – kegebistinę LTSR biurokratiją sukrėtęs įvykis buvo kuo skubiausiai perduotas slaptais skam-bučiais į Maskvą ir visas kitas „aukščiau sto-vinčias“ organizacijas ir „išrautas su šakni-mis“. Ir kas gi būtų leidęs sovietų Lietuvai su-laukti tokios garbės, priimti tokią dovaną! Pa-slėpė, nudaigojo, užgniaužė – ir viską apgaubė tylą. Beveik visi šios bylos dalyviai jau mirę, po šitiek metų sunku ką nors sužinoti.

O gal faktas, kad tokie lobiai galėjo atsi-durti Lietuvoje (ne Lenkijoje, o Lietuvoje!) šian-dien jau niekam nedaro įspūdžio ir neatrodo kaip neįtikėtina likimo dovana, neįvykęs ste-buklas?

Mūsų karta nedalyvauja praėjusių amžių batalijose, kokiai tautai – lenkų ar lietuvių – priklauso garsusis poetas. Kiekvienas ir taip žino, kokia tai svarbi figūra – šalia Čiurlionio – Lietuvos istorijai, literatūrai, tautinei savimo-nei. Mickevičius, didysis laisvės žadintojas ir šauklys, yra daugybės istorinių Lietuvos mitų kūrėjas, krikštatėvis. Lietuvių vardynui jis pa-dovanojo Gražinos, Živilės vardus, literatūroje ir gyvenime įamžino Liutaurą, Konradą, Aldo-ną, Budrius, Domeiką, Doveiką bei kitas šlo-vingos romantinės praeities figūras...

Ir Lenkija po visų avangardo mėginimų iš-sivaduoti iš Mickevičiaus didybės kulto, iš jo mesianizmo idėjų, iš šimtmečius truncančio tau-tinio-romantinio svaigulio, netoli pabėgo. Pra-našo siluetas ir šiandien driekiasi per modernios šiuolaikinės Lenkijos žemėlapi. Paradoksalu, kad jau du šimtmečius kiekvienam vaikui kartu su motinos pienu įskiepijami tautos mesijo žodžiai:

Tėvyne Lietuva, mielesnė už sveikatą!

Kaip reik tave branginti, vien tik tas pamato, Kas jau tavęs neteko...

Taigi – kodėl Lietuva? Ką jautė Prancūzijos pilietis J. Goreckis, būtent Lietuvai skirdamas ne-įkainojamą prosenelio palikimą, jo lobius, jo dei-mantinę lyrą? Gal šie poeto žodžiai pulsavo jo pa-likuonio kraujyje?

Ne kartą susimąsčiau – kurgi dabar tie neįkai-nojami laiškai, tie Mickevičių šeimos portretai, tie sidabro indai, ampiro baldai... Kur deimantinė po-eto lyra?

P. S. Rašydama šį tekstą, išgirdau žinią apie neseniai restauruotos Šaukėnų dvaro koplyčios atšventinimo iškilmes. Kaip skelbiama, jose daly-vavo Goreckių giminės atstovai iš Prancūzijos. Galbūt jie žino, kur atsidadė Adomo Mickevičiaus relikvijos? □

Ilgokai stalčiuje tūnojęs traktatas

PRANAS VISVYDAS

Turbūt nieko nėra banalesnio, kaip šnekėti apie lazda, net ir valdovišką – su dviem galais. Bet ką nors pasakyti apie jos laikymo padėtį scenoje jau yra lyg ir šis tas. Turiu omeny šiemet Los Angeles lietuvių pastatytą monospektaklį „Bona Sforca. Atsisveikinimas” (autorė – Liucija Armonaitė; režisierius – Gytis Padegimas; XVI amžiui tinkamų kostiumų dailininkė – Jūratė Maurušaitienė; muzika – Gintaro Kizevičiaus). Rengėjai – „Just millin’ around” teatras. Šv. Kazimiero parapijos salėje žiūrovai – ne itin gausūs, bet imlūs.

Aktorė O. Dautartaitė į sceną užlipo su didžiule lazda ir žiūrovams įrodė, jog šis daiktas, laikomas jos rankose – statmenai, išilgai ar nuožulniai – irgi sugeba vaidinti. Kartais būna numestas ant grindų. Ne vien valdo, grasina ir muša, laviruojamas daug ką reiškia.

Lazdos horizontalumas suteikia valingam charakteriui valstybinį, visuomeninį, plėtrų būvį. Juk Bona Sforca tuo metu Krokuvoje buvo Lenkijos karalienė, o Vilniuje – didžioji Lietuvos kunigaikštienė. Statmena lazdos padėtis, manau, reiškė jos, kaip motinos, jautrią sąsają su dangumi ir valstybės žeme, bendravimą su idėjomis. Nuožulnios ir kitokios padėtys tebūna priskirtos prie vidinio nerimo bei konflikto, tuomet dramatiškai ją slėgusio – atsisveikinant su Lietuvos sostine, nuvyliu motiną sūnumi, ruošiantis sugrįžti į gimtąją saulėtą Italiją. Slėgė ir būsimų pavojų nuojauta.

Savo amžiumi O. Dautartaitė tiko pavaizduoti šias istorines Sforcos būsenas. Ji čia atskleidė ne tik savo valstybinę veiklą Lietuvoje (kai kurių Renesanso kultūros aspektų įvedimą, katalikų bažnyčios stiprinimą...), bet ir pietietiškas savo būdo emocijas. Tam aktorė turi neklįstantį pojūtį – ekscentrikai, staigiems minčių šuoliams, tūžmui, judesių išmonei. Susigraudinimui. Scenoje stebime jos vidaus kaitą – tam tikrą monologinę dialektiką, žiūrovų sekamą su ypatingu dėmesiu. Salėje tvyrojo visiška tylą. Manau, tuo laiku įskridęs nakties drugelis irgi būtų suklušęs. Juk ir jo gyvenimas toks gaudžiai netikras.

Niekada prieš tai neteko man susidomėti tuo, kas vyko mūsų valdovų galvose anais XV, XVI ar

Odita Dautartaitė – Bona Sforca.

Jono Kuprio nuotr.

XVII amžiais. Nesu istorinių knygų skaitytojas. Tikriausiai retas jų mokėjo lietuviškai, buvo atokūs nuo paprastų valstiečių, gyvenusių ir plušusių jų valdomuose plotuose. Bėda tik – anie mūsų didžiūnai tada lenkėjo ar slavėjo. O Bonos Sforcos požiūriu, net ir Radvilų giminė buvo žemesnė – neturinti karališko – mėlyno – kraujo. Tad suprantu jos elementarų sankirtį su mylimu sūnumi Žygimantu Augustu, vedusiu Barborą, neturėjusią šio atspalvio kraujo savo gyslose. Tuo iš esmės ir minta jos atsiskyrimo su Vilniumi drama. Scenoje visa tai persmelkta istorinės atmosferos, judesių rambumo, lazdos, aprangos...

* * *

Ir šiais laikais lietuviai vis dažniau ima garbinti tuos įvairius anų laikų didikus, bajorus, dvarponius. Nemažai kam toks tolimas šaknų ryšys užtikrina kilnų kraujo mėlynumą. Štai mes esame susiję su garsiąja gimine, kilmės medis riša su bajorais, gal net su kunigaikščiais! Atsimenu, prieš keletą metų parapijos žemutinės salės užstalėje malonus ponas užsiminė esąs bajoras. Net išsi-

traukė dailų pažymėjimą. „Tai tikriausiai jūsų gyslomis teka mėlynas kraujas”, – pasakiau. „O taip! – nudžiugo išgirdęs, – mėlynai raudonas”. Dėl visa ko pridūriau: „Tai įrodo ir jūsų kilnios nosies spalva.” Neužsigavo. Abu skaniai nusijuokėme ir bajoriškai nusipirkome po butelį alaus. Po kelių gurkšnių irgi pajutau savy kažką kilnaus. Bet apie tai kada nors vėliau.

Stebiuosi, kodėl nei lietuviai, nei lenkai į savo po Pirmojo pasaulinio karo atkurtų valstybių vėliavas neįterpė šio kilnaus mėlynumo. Būtų užtikrintas bajoriškas akcentas. Remtasi kitkuo. Juk šios dvi valstybės atgijo didžia dalimi tik dėl lietuviškai ar lenkiškai kalbančių išsilavinusių valstiečių (anksčiau laisvų ūkininkų luomo) pastangų. Abiejų kalbų gyvastingumas ir etnografinė kultūra suteikė jiems ištvermę ir stiprybę atgyti kaip nepriklausomoms tautoms – ir be dvasingo mėlynumo vėliavose – ir gyvuoti šioje planetoje. O gal nedidelė mėlyna kertelė (apskrita ar keturkampė) vėliavoje būtų šiek tiek palengvinusi ir vėl užgulusių okupacijų jungą? Į tai atsakyti tegali tik mirta paslaptinga lazda. □

Bronius Kviklys

Atkelta iš 2 psl.

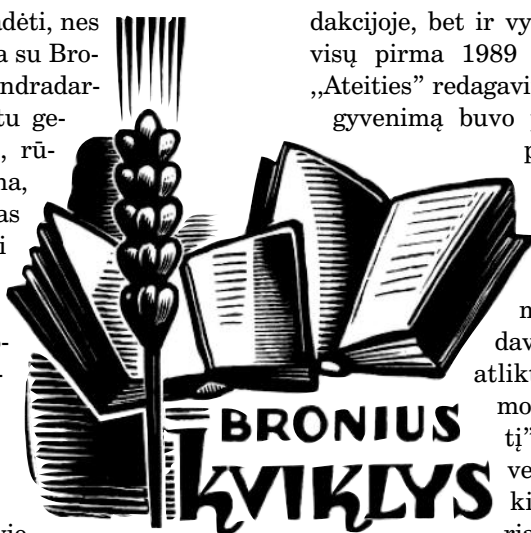
bėgyje savo Viešpaties garbei yra sukūrę.” Kiekvienas tomas (išleisti 1980–1987 m. Amerikos Lietuvių bibliotekos leidyklos Čikagoje) buvo skirtas kuriai Lietuvos vyskupijai, tik Vilniaus arkivyskupijai reikėjo dviejų – IV ir V – tomų. Būtina atsiminti, kad šis plačios apimties leidinys (kiekvienas tomas apie 500 psl.) buvo paruoštas sovietų okupacijos metais, kai bet koks bendradarbiavimas su Vakaraais buvo draudžiamas, o draudimų nepaisančiam grėsė griežtos bausmės. Visgi Bronius Kviklys atrado būdą ir už geležinės uždangos sutelkti uolių bendradarbių, atsiuntusių medžiagos ir nuotraukų apie įvairių vietovių bažnyčias bei kitus religinius objektus. Galime drąsiai tvirtinti, kad „Lietuvos bažnyčių” šešiatomis prilygsta kitam stambiam veikalui – kun. William Wolkovich-Valkavičiaus anglų kalba paruoštiems „Lithuanian Religious Life in America” tomams apie lietuviškas parapijas, vienuolynus bei kitas religines institucijas Amerikoje. Popiežiaus Jono Pauliaus II aktu 1984 m. Bronius Kviklys buvo apdovanotas auksiniu medaliu „Augustae Crucis Insigne pro Ecclesia et Pontifice” už nuopelnus Katalikų Bažnyčiai.

Ruošiant paskutiniuosius du „Lietuvos bažnyčių” tomus („Vilniaus arkivyskupija II” ir „Kaišiadorių vyskupija”), autorius susidūrė su kai kuriais spausdinimo sunkumais ir paprašė mano

pagalbos. Mielai sutikau padėti, nes tuo pačiu vėl atsirado proga su Broniumi Kvikliu artimiau bendradarbiauti. Galbūt tik tuo metu geriau supratau, kiek darbo, rūpesčių, pastangų ir, žinoma, lėšų reikėjo, kad šis veikalas taptų tikrove. Akivaizdžiai dar kartą pamačiau, su kokia kantrybe ir pasišventimu Bronius stengėsi kovoti su kiekviena nauja kliūtimi. Didžiausias džiaugsmas jam buvo tai, kad Lietuvoje vis stipriau reiškėsi laisvėjimo ženklai, pagaliau atvedę į 1990 m. Kovo vienuoliktąją. „Galbūt dabar mano darbas bus baigtas, galėsiu savo sukauptus archyvus atiduoti Lietuvai, – kartą pasakė. – Tik kažin ar Tėvynė įvertins mūsų pastangas...” Dabar žinome, kad Tėvynė Broniaus Kviklio pastangas tikrai įvertino, o jo archyvai jau Kaune.

Redaktoriaus pamokos

Broniaus dažnas linkėjimas man buvo: „Tu vieną dieną turėsi perimti ir tęsti mūsų darbą redakcijoje...” Anuomet aš tik nusijuokdavau, nei sapnuote nesapnavusi, kad 1992 m. toji pranašystė išsipildys ir aš atsidursiu ne tik „Draugo” re-

Eklibris B. Kvikliui. Dail. P. Augius.

dakcijoje, bet ir vyr. redaktoriaus kėdėje. Tačiau visų pirma 1989 m. buvau pakviesta perimti „Ateities” redagavimą. Nors Bronius Kviklys visą gyvenimą buvo pašventęs skautijai, netikėtai pasisiūlė būti ateitininkų žurnalo redaktorių patarėju: kiekvieną kartą, kai išeidavo naujas numeris, būtinai abu susėsdavome, o jis, versdamas puslapį po puslapio, aiškinavo, kas gerai, ką reikėtų geriau atlikti. Skautas Bronius Kviklys mokė ateitininkę redaguoti „Ateitį”. Tas pamokas aš nepaprastai vertinau ir stengiausi įsidėmėti kiekvieną prityrusio redaktoriaus pastabą.

Vieną dieną jis vėl pasikvietė pas save ir parodė stirtą leidinių ant stalelio prie sofos. „Tai seni ‘Ateities’ žurnalo komplektai. Tau gali būti naudingi, redaguojant ‘Ateitį’. Žinok, dovanu tau asmeniškai, bet ne ateitininkų organizacijai.” Sunku ir apsaityti, kaip mane nudžiugino tokia dovana! Senųjų, Lietuvoje leistų „Ateities” numerių niekad nebuvau mačiusi, o štai visi dabar jie mano – surinkti, įrašti...

Toks tai buvo Bronius Kviklys – darbštus, kuklus, pareigingas, giliai tikintis, mylintis savo Tėvynę... Jis mielai dalinosi ne tik savo patirtimi, žiniomis, bet ir sukauptomis kultūrinėmis vertybėmis. □

Kalbanti iš dvasios į dvasią

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

„Kiekvienam žmogui reikšminga, ypač prasminga tik tai, kas per tą laiką nuveikta, sukurta – neužsimiršta, tikrai gyventa...”

K. Grigaitytė

Rugpjūčio 12 dieną Maironio lietuvių literatūros muziejuje vyko išeivių rašytojos, poetės Kotrynos Grigaitytės 100-ųjų gimimo metinių minėjimas. Į renginį iš Amerikos atvyko poetės dukra Rūta Andries ir anūkė Daina. Iš Marijampolės atvykusi Vinco Kudirkos brolio Motiejaus proanūkė Zita Ruočkuvienė supažindino klausytojus su poetės gyvenimo ir kūrybos vinčiais.

Daugelis K. Grigaitytės eilėraščių tapo populiariomis dainomis ir giesmėmis. Vienuolika kompozitorių jos tekstams sukūrė muziką. K. Grigaitytės giesmė „Šiluvos Marijai“ (kompozitorius Alfonsas Mikulskis) ir buvo pradėtas renginys, skirtas poetės atminimui. Operos solistė Rita Preikšaitė profesionaliai atliko ne vieną dainą, o jai akompanavo pianistė Beata Vingraitė. Aktorė Vilija Grigaitytė jautriai perskaitė pluoštą poetės eilėraščių.

parodoje: *Poezija ir meilė ištikimiausios mano gyvenimo palydovės*. Parodoje teminiu principu atskleistas rašytojos kūrybinis kelias: eksponuojamos ne tik nuotraukos, dokumentai, bet ir išleistos jos knygos, kūrybiniai rankraščiai, juodraštiniai bloknotai, asmeniniai daiktai. Meniniais akcentais tapo Aldonos Lietuvninkaitės-Andrėnienės tapytos spalvingos gėlės bei V. K. Jonyno pieštas K. Grigaitytės paveikslas. Rašytojos archyvinis palikimas suteikia galimybę iš arčiau pažvelgti į savitą kūrėjos pasaulį ir pasidžiaugti juo.

1937 metais debiutavusi Kaune poezijos rinkiniu „Akys pro vėduoklę“, K. Grigaitytė moterų kūrėjų gretose užėmė išskirtinę vietą. Jos kūrybinė skrynia gausi: Vokietijoje ir Amerikoje išleido poezijos knygas: „Paslaptis“, Venta, 1950; „Širdis pergamente“, Venta, 1956; „Rudens sapnai“, Čikaga, 1963. Už šį poezijos rinkinį tais pat metais jai buvo paskirta dienraščio „Draugas“ Maironio premija. Amerikoje dar išleistos poezijos knygos: „Trapus vakaras“, Putnam, 1968; „Marių vėjui skambant“, Bruklin, 1980. Už pastarąją knygą 1980 m. buvo paskirta Lietuvių rašytojų draugijos premija. 1983 m. pasirodo poezijos knyga „Tylos dovana“. Tuo pačiu pavadinimu Lietuvoje 1991 metais „Vagos“ leidykla išleidžia jos poezijos rinktinę. K. Grigaitytė Amerikoje 1963 m. parengė ir išleido novelių bei apsakymų knygą „Veidu prie žemės“. Lietuvoje 1995 metais „Alma littera“ išleido ir jos vienintelį romaną „Auksinukai“.

„Poezija ir meilė ištikimiausios mano gyvenimo palydovės“

Pasak poetės, jos „tikras poezijos šaltinėlis“ prasimušė „besimokant Kaune, ‘Aušros’ gimnazijoje, su pirmąja meile, skaisčia kaip malda“. Tačiau neaiškus nerimas ir ilgesys širdį virpino dar tėviškėje. „Poetiškų nuotaikų buvau pilna iš pat mažens,“ – rašė atsiminimuose K. Grigaitytė. Gimtoji aplinka spalvino kūrybines nuotaikas: grožiu ir kvapais pakerėdavo bijūnai, kurių tėviškėje buvo daugiau nei septyniasdešimt krūmų, rubinų kekėmis sužerėdavo raudonų serbentų alėja. O kiek nerūpestingų valandų buvo praleista su jaunimu prie upės ar ežero dainuojant, kaimo gegužinėje šokant. Giliai atmintin įsivėrė nuotaikingi Šv. Onos atleidai, vykdamę Alvite. Malonios dienos, praleistos Būdežeriuose, liko ilgesingais prisiminimais, išsiskleidusiais vaikiškomis spalvomis poetinėje drobėje.

Pavyzdžiu kūrybiniame kelyje jai buvo mamos brolis Vincas Kudirka, kurio knygos namuose buvo skaitomos, branginamos ir saugomos garbingiausioje vietoje. 1924 metais atvykusi į Kauną pas seserį Mariją Strazdienę, buvo nustebinta bibliotekos turtingumu. Ypatinga knyga jai tapo Maironio „Pavasario balsai“. Laiške Bern. Brazdžioniui rašė: „Tada ‘Pavasario balsus’ skaičiau net kvapą sulaikydama gal dėlto, kad jų autorių galėdavau matyti visai iš arti ir, kad jis buvo parašęs Strazdų vestuvėms eilėraštį.“

Kaune mokėsi „Aušros“ mergaičių, o vėliau seserų Kazimieriečių gimnazijoje. Dėl silpnos sveikatos tekdavo mokslus nutraukinėti ir mokytiis privačiai. Keletą metų kaip laisva klausytoja lankė paskaitas Vytauto Didžiojo universitete, studijavo lietuvių filologiją. Susibičiuliavo su Bernardu Brazdžioniu, kun. Stasiu Būdavu, Antanu Vaičiulaičiu. Universitete išitraukė į ateitininkų veiklą, priklausė „Šatrijos“ korporacijai. Dalyvavo jų ren-

K. Grigaitytė Vokietijoje, 1948 m.

giamuose literatūros vakaruose Kaune ir kituose miestuose.

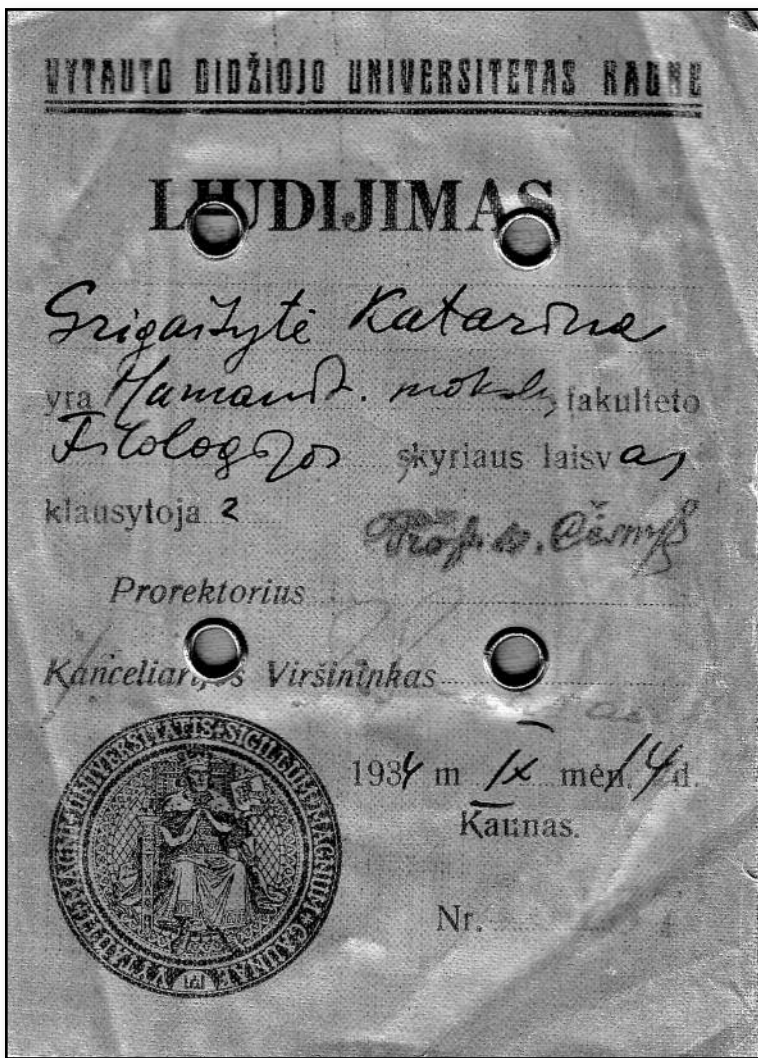
Viešame literatūriniame gyvenime jos pirmieji eilėraščiai pasirodė 1927 metais „Ateities“ žurnale. Gražina Gustaitytė, gavusi paskaityti draugės poezijos, perdavė eilėraščius poetui A. Miškiniiui, kuris nunešė juos žurnalo „Ateitis“ redaktoriui Juozui Brazaičiui-Ambrasevičiui. Taip G. Gustaitytė ir A. Miškinis tapo K. Grigaitytės poetinio debiuto krikšto tėvais, o tikruoju mokytoju, patarėju ir vertintoju tapo gimnazijos literatūros mokytojas, o vėliau VD universiteto profesorius ir „Ateities“ žurnalo redaktorius J. Brazaitis-Ambrasevičius. Likimas taip lėmė, kad vėliau tiek vienas, tiek kita su šeimomis pasitraukė į Vokietiją, vėliau – į Ameriką, gyveno kaimynystėje. K. Grigaitytė slaugė savo mokytoją ligos patale.

Su begaliniu dėkingumu prisimena jo pamokas „Aušros“ gimnazijoje, o vėliau ir paskaitas VD universitete. Imponavo ne tik jo ramus ir nuoseklus dėstymo būdas, stebino žinių gausa, taiklios ir įžvalgios pastabos, perpintos lengvu humoru. Dėl sveikatos nutraukusi studijas VDU, ji ir vėliau kreipdavosi patarimų į savo dėstytoją. J. Brazaitis-Ambrasevičius tapo ne tik jos debiutinio rinkinio globėju, bet ir atrinko apsakymus bei noveles prozos knygai. Tačiau jau paruoštas maketas dingo karo audrose.

Nuo 1929 metų K. Grigaitytė, kartais pasirašydama M. Svyriūtės slapyvardė, bendradarbiavo spaudoje – publikavo eilėraščius, noveles, apysakas. Vėliau jos kūryba buvo spausdinama ir tremtyje Vokietijoje, ir išeivijoje – Amerikoje. Lietuvoje bendradarbiavo leidiniuose *Moteris*, *Naujoji Vaidilutė*, *Naujoji Romuva*, *Rytas*, *Studentų dienos*, *XX amžius*, *Jaunoji Lietuva*. Tremtyje – *Žiburiuose*, *Amerikoje*, *Ateityje*, *Aiduose*, *Lietuvių dienoje*, *Eglutėje*, *Varpelyje*, *Drauge*, *Darbininke*, *Tėviškės žiburiuose*, *Dirvoje*, *Laisvojoje Lietuvoje*. Jos kūryba buvo įtraukta į metraščius ir antologijas: *Tremties metai* (1947), *Poezijos antologija* (1951), *Gabija* (1954), *Prozos antologija* (1954).

Ikikarinės nepriklausomos Lietuvos gyvenimas buvo kupinas spalvingų kultūrinių įvykių. Žurnalas *Naujoji Vaidilutė* būrė moteris menininkes. Čia bendradarbiavo Salomėja Nėris, Gražina Tulauskaitė, Bronė Buivydaitytė, Petronėlė Orinitaitė, Alė Sidabraitė, Ona Lukauskaitė, Danutė Lipčiūtė, Karolė Pažėraitė, Nelė Mazalaitė ir kt. Moterų kūryboje vyravo laisvė ir nepriklausomybės siekis, ryškėjo feministinės nuotaikos. Žurnale publikuojamuose straipsniuose buvo drąsiai pasisakoma prieš neigiamą vyrų požiūrį į moterų kūrybą. *Naujojoje Vaidilutėje* susiformavęs stiprus kūrybingų inteligenčių kolektyvas surengė tris moterų meno ir kūrybos vakarus. 1935 bei 1937 metais vykusiuose vakaruose dalyvavo ir K. Grigaitytė. Ji artimai susibičiuliavo su kai kuriomis menininkėmis, vyko į įvairius Lietuvos miestus skaityti poezijos. Ypatinga draugystė, užsimezgusi su rašytoja N. Mazalaitė, išliko iki gyvenimo pabaigos. „Rašyk, rašyk, Kotrynėle, dabar gegužis;

Nukelta į 8 psl.

VDU laisvojo klausytojo liudijimas, išduotas K. Grigaitytei.

Rašytojo dukra tarė padėkos žodį ir papildė savo mamos rinkinį naujais eksponatais. Renginio svečiams buvo gera klausytis anūkės Dainos pasakojimo apie močiutės namus Amerikoje, kuriuose buvo „tikra Lietuva“. Anūkė kalbėjo taisyklinga lietuvių kalba bei pasisakė rašanti anglų kalba, ir už tai dėkojo savo rūpestingai Močiutei.

Ypatingos pagarbos ir padėkos žodžių nusipelnė K. Grigaitytės dukra Rūta ir sūnus Raimundas, kurie pasirūpino Mamos archyvinio palikimo perkėlimu į Lietuvą. Dalis medžiagos perduota į Vinco Kudirkos muziejų, kita – į Maironio lietuvių literatūros muziejų. Archyvalijos tvarkomos, tyrinėjamos, dalis jų šiuo metu eksponuojama MLLM

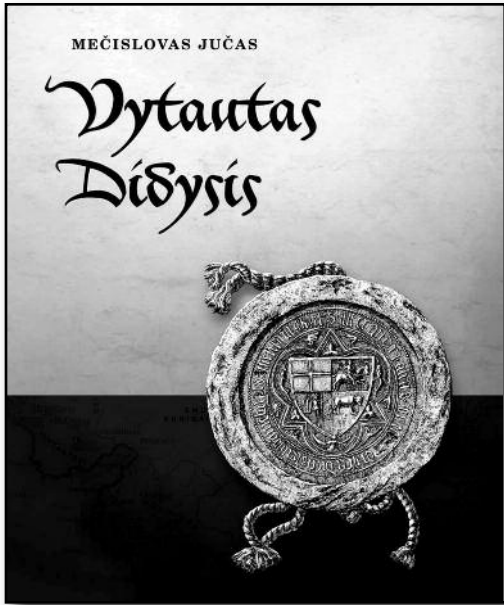
Nauja knyga apie Vytautą Didįjį Čikagoje

MORTA ZDANAVIČIŪTĖ

Kas buvo Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas – išmintingas valdovas, tironas kraugerys, Lietuvos krikštytojas? Dažnai didžiuojamės jo valdymo laikais, pasiektomis pergalėmis, bet ar pakankamai pažįstame šią kiekvienam lietuviui svarbią istorinę asmenybę? Apie šio valdovo politinę veiklą ir istorinę reikšmę rašoma naujoje profesoriaus Mečislovo Jučo knygoje „Vytautas Didysis“, rugsėjo pradžioje išspausdintoje Vilniuje. Ją išleido ir finansavo Amerikos Lietuvių Taryba. Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademikas Mečislovas Jučas – žymiausias Žalgirio mūšio ir lietuvių kovų su Vokiečių ordinais tyrinėtojas Lietuvoje, vienas geriausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos specialistų.

Pateikiame ištrauką iš naujos Mečislovo Jučo knygos.

„Vytautas buvo besibaigiančių viduramžių Lietuvos valdovas, siekęs tautinių tikslų ir Lietuvos valstybės galios. Iš savo tėvo Kęstučio jis gavo sunkų, kai kuriais atžvilgiais tragišką palikimą. Iš jo buvo atimta tėviškė Trakai, o pats buvo išsiųstas į rusų žemes daliniu kunigaikščiu. Lietuvos vairsas buvo jo dėdės Algirdo palikuonių rankose.

Palaikomas lietuvių, ypač žemaičių, ir svetimos jėgos remiamas, Vytautas susigrąžino valdžią Lietuvoje ir keturiasdešimt metų jai vadovavo. Per tą laiką jis sugebėjo modernizuoti valstybę, apginti ją nuo kaimynų pretenzijų ir kartu su Jogaila pakrikštyti lietuvių tautą bei priartinti ją prie katalikiškos Europos.

Jis pirmasis tėvynę Lietuvą, anksčiau silpną ir nereikšmingą, savo veikla bei garsiais darbais išaukštino ir padarė žinomą. Vėliau valdę kunigaikščiai jau nepajėgė tokios Lietuvos išlaikyti. Lietuvos didybė su juo atsirado ir su jo mirtimi pasibaigė. Saviesiems buvo griežtas: niekam nepavykdavo nuslėpti nusikaltimų ir likti nenubaustam. Svečiams buvo malonus ir žmogiškas, o savo valdų turėtojus ir vietininkus, kurie turtėjo iš prievolių ir prievartos, šalindavo iš dvarų bei tarnybų. Pasak J. Dlugošo, Vytautas buvo žemo ūgio ir liesas, tačiau buvo toks dosnus, kad

nepalyginamai daugiau davė negu atėmė, ir, kaip kalba žmonės, turėjo ilgesnę dešinę negu kairę.

Rytų ir Vakarų civilizacijų sandūroje Vytautas atstovavo Vakarams. Kilus bažnytiniai konfrontacijai dėl čekų husitų, Vytautas juos parėmė. Susidūrus tautiniams ir religiniams reikalams, Vytautas pirmumą teikė tautiškumui. Remdamas husitus prieš Imperiją, jis privertė imperatorių neįteikti paramos Vokiečių ordinui ir pripažinti Žemaitiją integralia Lietuvos dalimi.

Amžininkų liudijimais, Vytautas buvo nepa-

Profesorius M. Jučas

prastai energingas žmogus, griežtas ir teisingas teisėjas, talentingas karo vadas bei kariuomenės organizatorius. Priimant sprendimus, buvo greitas ir veiklus, geriant ir valgant, buvo santūrus. Pabuvęs pas vokiečius ir lenkus, įgijo išsimokslinimą. Gerbė Bažnyčią. Niekas iš amžininkų negalėjo jam prilygti ir niekas po jo nesugebėjo išsaugoti to, ką jis buvo pasiekęs. Lietuvos galybė ir didybė iškilo kartu su Vytautu, bet po jo mirties sumenko ir ėmė nykti. Tik Vytauto padėti krašto kultūrinio pradai liko ir suklestėjo”.

Mečislovo Jučo knyga „Vytautas Didysis” pristatoma rugsėjo 18 d. Čikagoje 4 val. p. p. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre.

Kalbanti iš dvasios į dvasią

Atkelta iš 7 psl.

atsimeni jo grožį, anuomet giedamas litanijas: Rašyk, dabar ruduo, tavo kūrybingiausias laikas... Dabar žiema. Ar nesiūbtelia ji naujais impulsais?” Ačiū tau, Nele, už mielą priminimą kaip tai išpildau, jau kitas reikalas.”

Kūrybinis K. Grigaitytės šaltinėlis, „prasimušęs” Lietuvoje, tekėjo vienodai gausiai novelėmis, apsakymais, pasakojimais bei eilėmis. Grįžusi į tėviškę, netrukdoma kūrė. Prisimindama anas palaimingas valandas rašė: „Ten gimė subtiliausi ir gražiausi poezijos posmai, ir daina virtęs ‘Na tai kas’. Ten aš laisvai, niekieno netrukdoma, išsitiesdavau kūrybiniam darbui. Mama rašymui labai pritarė. Šiuo atveju ji buvo tikra dr. V. Kudirkos sesuo. Gerai atsimenu jos žodžius: ‘Rašyk, vaikeli, rašyk. Dirbti ūkyje gali kiekvienas, o rašyti – ne... Gal ateis dienos, kada nebus tam laiko, tai rašyk dabar, kol esi pas mane’”.

K. Grigaitytė buvo apdovanota rašymo malone, kuri reikalavo ne tik laiko, bet ir įtempto darbo. Poetė teigė, kad „talentai yra dovana, darbas – jos vaisiai”.

Akys pro vėduoklę

Aptariant K. Grigaitytės poetinę raidą, būtina sugrįžti prie jos debutinio rinkinio žaismingu pavadinimu „Akys pro vėduoklę”, stilingai dailininko Vytauto Kazimiero Jonyno apipavidalinto. Kaip jau anksčiau minėta, jį 1937 metais išleido Sakalo leidykla, išspausdino Spindulio spaustuvė. Rinkinys dedikuotas brangiausiajam žmogui – mo-

tinai Jonieškai Kudirkaitei.

Šiame rinkinyje suformuotas poetės kūrybinis credo: meilė artimui, gėriui, grožiui. Išryškintos poetės vertybinės ir kūrybinės nuostatos, iškristalizuoti esminiai kūrybos motyvai, kurie vėliau bus atkartojami ir plėtojami. Kiekvieno eilėraščio centre – moters dvasinis pasaulis. Kūrėjos sieloje viešpataujantys jausmai: meilė, ilgesys, svajingumas, liūdesys, vaikiškas džiūgavimas – grakščiai ir elegantiškai perkelti į eilėraščius. Keri meilės lyrika: nuo jaunatviškai valiūkiškos ir šelmiškos iki skausmingai žeidžiančios, nepastovios ir apgaulingos vienadienės aistros.

Atradusi savo stilių, pradedant pirmuoju ir baigiant paskutiniu eilėraščiu, poetė išlaiko vientisumą. Ji vartoja tradicinę klasikinę formą, grįstą strofomis su emociniu turiniu. K. Grigaitytės poezijoje ryški dainuojamosios tautosakos stilizacija. Poetė taikliai atkuria ne tik lietuviško kaimo, bet ir modernaus miesto pasaulėžiūrą. Jos eilėraščiai pakylėja virš pilkos gyvenimo kasdienybės, užburia žodžių magija. Metaforų ir įvaizdžių pagalba eilėraščio audinys tampa ne tik melodingu, bet ir akvareliškai skaidriu.

Debutiniame rinkinyje juntamos anuomet moterų kūrėjų brandintos feministinės nuotaikos. Poetė tarsi sukeičia vyro ir moters vaidmenis. Noras išsaugoti savo nepriklausomybę ir išsivaduoti iš gyvenimo monotonijos pastūmėja lengvabūdiškam nuotykiui: „Nesakyk” (psl. 14). Jame bylojama apie meilės laikinumą, trumpos aistros akimirkas, apie moters pasirinkimą ir resignaciją. Dvidešimto amžiaus trečiame dešimtmetyje lietuvių poetinėje erdvėje moteriai kūrėjai buvo drąsu rašyti tokias eilutes: „Nesakyk man savo vardo/

Jo žinot nenoriu aš./ Virš bangų žuvėdros nardo, / Nesakyk man savo vardo – / Mūsų sapną jos nuneš.” (psl. 14.)

Skyrius „Pavasariui bundant”, kaip ir visas rinkinys, dedikuotas Motinai. Eilėraščiuose sugrįžtama į gimtuosius namus, ieškoma paliktos vaikystės. Ten, nuo lopšio buvo mokoma maldų ir padėkos Aukščiausiam.

Rinkinio paskutiniame skyriuje „Pas Tave sugrįžtu” įvardijami vertybiniai kriterijai: kuriama Aukščiausiojo garbei. Apie tai byloja eilėraščių pavadinimai: „Ave Marija”, „Tam, kuris čia yra”, „Šiluvoje”, „O didis, o gerasis Viešpatie”, „Pas tave grįžtu”. Religinės tematikos eilėraščiai liejasi lengvai, pakerdami skaidriu paprastumu ir jausmo gilumu.

Debutinis rinkinys „Akys pro vėduoklę” gali būti įvardintas kaip meilės poezijos rinkinys. Tyrinėjant poetinę drobę, išryškėja priemonės, kuriomis menininkė lengvai, grakščiai ir elegantiškai tapo. Keri realistinių detalių ir simbolių derinimas; išskirtinis metaforų ir įvaizdžių vartojimas. Kūriniams būdingas emocingumas, intymus pasakojimas liejasi lengvai. Poetei meilė asocijuojasi su pavasariu, su spalvingu žydėjimu. Vėlesniuose rinkiniuose neužtiksimė tiek gėlių pavadinimų, kiek šiame: žydi, gaivina, kvepia, užburia, vysta, liūdi, ilgisi ir stebina radastos, jurginai, žibuoklės, konvalijos, rožės, uzarėliai, razetos, mirtos, ramunės, našlaitės, rūtos, lelijos, paparčio žiedai, oliandros, linai, mimozos, chrizantemos, alyvos, dobilai. Stebina medžių ir krūmų gausa: liepos, gluosniai, kleveliai, berželiai, topoliai, ažuolai, akacijos, jazminai, drebulės, šermukšnio kekės, vyšnių, obelų žiedai.

Rinkinys „Akys pro vėduoklę” neabejotinai žavėjo, žavi ir žavės savo romantiškumu, meniškumu ir jausmo paprastumu.

Tęsinys kitame numeryje